

Stanisław Głaz SJ

Osobowość i religijność kobiet

w kontekście
ich doświadczenia
osobistego
i społecznego

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie

Kraków 2020

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2020

Publikacja sfinansowana z subwencji Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
przeznaczonej na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego i badawczego
Akademii Ignatianum w Krakowie w 2020 roku

Recenzenci

Dr hab. Jacek Soiński OFM, prof. UAM

Dr hab. Antoni Wontorczyk, prof. UJ

Redakcja

Krystyna Kajtoch

Projekt okładki i stron tytułowych
PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Opracowanie typograficzne i łamanie
Dariusz Piskulak

ISBN 978-83-7614-470-2

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:

Wydawnictwo WAM
Dział Handlowy
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysyłkowa
tel. 12 62 93 260
www.wydawnictwowam.pl

Spis treści

Wstęp	9
--------------------	---

Rozdział I

Wybrane zagadnienia dotyczące rozwoju osobowości człowieka	13
1. Samoocena	14
2. Obraz siebie	17
3. Sens życia	20
4. Satysfakcja z pracy	24
5. Satysfakcja z życia	26
6. Lęk i niepokój	29

Rozdział II

Niektóre zagadnienia dotyczące rozwoju religijności człowieka	33
1. Religijność	34
1.1. Doświadczenie religijne	37
1.2. Przebaczenie	40
1.3. Zmagania i pocieszenia religijne i duchowe	43

Rozdział III

Osobowość i przeżycie religijne osób związanych z opieką pielęgniarską	47
1. Problematyka analizowanego zagadnienia	49
1.1. Hipotezy badawcze	55
2. Metoda	57
2.1. Charakterystyka osób badanych i przedstawienie sposobu przeprowadzenia badań	57
2.2. Narzędzia badawcze	58
2.3. Procedura badawcza	64

3. Analiza uzyskanych wyników	64
3.1. Poziom aspektów osobowości i przeżycia religijnego w życiu pielęgniarek	65
3.2. Związek aspektów osobowości z przeżyciem religijnym w życiu pielęgniarek	72
3.2.1. Zależność pomiędzy aspektami osobowości a przeżyciem religijnym u pielęgniarek – analiza korelacji	72
3.2.2. Zależność pomiędzy aspektami osobowości a przeżyciem religijnym u pielęgniarek – analiza regresji	88
3.2.3. Rola zmiennych osobowościowych w wyjaśnieniu przeżycia religijnego w życiu pielęgniarek – równania strukturalne	98
3.3. Obraz siebie i jego związek z przeżyciem religijnym w życiu pielęgniarek	103
3.3.1. Obraz siebie dla całej grupy pielęgniarek	104
3.3.2. Zależność pomiędzy obrazem siebie a przeżyciem religijnym w życiu pielęgniarek – analiza korelacji	106
3.3.3. Zależność pomiędzy obrazem siebie a przeżyciem religijnym w życiu pielęgniarek – analiza regresji	116

Rozdział IV

Rola religijności i osobowości w życiu kobiet po poronieniu

i tych, które nie doświadczyły poronienia	127
1. Problematyka podjętego zagadnienia	129
1.1. Hipotezy badawcze	137
2. Metoda	138
2.1. Opis badanych grup i sposobu przeprowadzenia badań	138
2.2. Narzędzia badawcze	139
2.3. Procedura badawcza	141

3. Analiza otrzymanych wyników	142
3.1. Poziom aspektów osobowości i religijności w życiu kobiet po poronieniu, i takich, które go nie doświadczyły	143
3.2. Związek religijności z aspektami osobowości w życiu kobiet po poronieniu i takich, które go nie doświadczyły	145
3.2.1. Zależność pomiędzy religijnością a osobowością u kobiet po doświadczeniu poronienia i bez takiego doświadczenia – analiza korelacji	145
3.2.2. Zależność pomiędzy religijnością a osobowością u kobiet po doświadczeniu poronienia i bez takiego doświadczenia – analiza regresji	151
 Rozdział V	
Synteza wyników i praktyczna aplikacja psychologiczno- pastoralna własnych badań	155
1. Problematyka pracy i metody badań	155
2. Weryfikacja przyjętych hipotez oraz analiza zagadnienia pracy	156
3. Praktyczne wskazówki psychologiczno-pastoralne	171
 Zakończenie	175
 Bibliografia	177
 Summary: Personality and religiosity of women in the context of their personal and social experience	191

Wstęp

Osobowość człowieka zawiera dynamiczną strukturę, na którą składają się takie elementy, jak temperament, charakter, potrzeby, nawyki, preferowane wartości. Gdy mówimy o osobowości człowieka, to dotyczy to także tego, czego człowiek doświadcza, co przeżywa. Niekiedy wyznacza ona i reguluje jego funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym. Obejmuje ona to, co decyduje także o jego niepowtarzalności, indywidualności, inności. Cechy te odróżniają daną osobę od innych ludzi. Naukowcy – aby ukazać ważność ludzkiego życia i jego cel – podkreślają, że każdy człowiek jest powołany do rozwoju, do stawania się w pełni sobą, do urzeczywistnienia psychicznych i duchowych właściwości i zdolności. W procesie rozwoju człowieka – oprócz czynników biologicznych, które w dużej mierze sprowadzają się do wyposażenia genetycznego, jakim dysponuje – ważna jest także aktywność człowieka, która nieraz modyfikuje jego zachowanie czy postawę; istotne jest także środowisko, w jakim funkcjonuje (Horney 1976; May 1995). Środowisko może oddziaływać na wiele sposobów. W sposób twórczy – przez pomaganie i wspieranie zachowania zgodnego z oczekiwaniami określonego kręgu kulturowego, przez przyswajanie opinii i ocen moralnych, etycznych i religijnych, przez uczestnictwo w życiu kulturowym i religijnym. Zaś w sposób negatywny – przez uczestnictwo człowieka w zachowaniach i w stylu życia nieakceptowanych społecznie. Ważnym czynnikiem jest niewątpliwie wychowanie, które ma na celu planowe i zamierzone ukierunkowanie i wspieranie rozwoju osobowości człowieka, a także jego religijności (Arendt 2000; Chaim 2012).

Występujące w ciągu życia człowieka zmiany rozwojowe są wynikiem transakcji, jaka zachodzi stale między człowiekiem a zmieniającym się kontekstem kulturowym, społecznym, historycznym. Rozwój

jest zatem procesem wielowymiarowym i wielokierunkowym. Zawiera zarówno zmiany progresywne, czyli zyski, jak i niekiedy regresywne, czyli dotyczy strat (Eysenck 1991). Osobowość człowieka, która podlega procesowi rozwoju, procesowi przemian, modyfikacji, niekiedy objęta jest kryzysem czy zastojem. Aby tego uniknąć, w ciągu życia wymagana jest praca nad sobą, potrzebne są twórcze relacje z samym sobą, z innymi ludźmi, a także z Bogiem. Proces rozwoju przebiega najczęściej od osobowości rozwiniętej jednostronnie do osobowości wszechstronnej, od osobowości zachowawczej do ekspansywnej, od osobowości nieautonomicznej do autonomicznej. Rozwój może być wspierany przez wiele czynników. Przez czynniki wewnętrzne, jak i te zewnętrzne. Proces rozwoju osobowości nie odbywa się bez trudności i przeszkód. Może on być niekiedy blokowany na każdym poziomie dojrzałości przez negatywne bodźce, np. przeżycia związane z tragedią życiową czy z doświadczaną traumą. Warunkiem dalszego rozwoju jest pozytywne rozstrzygnięcie konfliktów zarówno z wcześniejszych, jak i obecnych etapów rozwojowych. Na skutek zadziałania pozytywnych bodźców może nastąpić progresja, przypływ nowej energii, dalszy wzrost (Tyszkowa 1996; Rogers 2012).

Psychologowie ukazali różne procesy rozwoju osobowości człowieka, wskazując na ich odmiennosc – poczynając od psychoanalizy, skończywszy na najbardziej współczesnych poglądach. Wszystkie w jakimś zakresie uzupełniają się lub dopełniają. Zdaniem Sigmunda Freuda (1961) rozwój osobowości człowieka przebiega wtedy, gdy zachodzi właściwa relacja pomiędzy strukturami osobowości: „id”, „ego” i „superego”. Wedle psychologów nurtu humanistycznego rozwój osobowości ma miejsce wtedy, gdy w procesie uwzględniane są potrzeby człowieka, takie jak odpowiedzialność, godność, wolność, autorealizacja (Maslow 1970). Zdaniem psychologii nurtu egzystencjalnego człowiek rozwija się, spełnia i realizuje poprzez autotranscendencję. Aktywność jednostki zmierza zawsze do samorealizacji, która zakorzeniona jest w duchowej sferze człowieka. W tej sferze ma swe źródło dążenie do autotranscendencji, przejawiającej się w różnorodnych fenomenach (miłość, poznanie, decyzja, twórczość) prowadzących do samourzeczywistnienia się osoby ludzkiej (Tillich 1994; Frankl 2002). Samourzeczywistnienie dokonuje się na drodze otwarcia się człowieka na świat zewnętrzny – istniejący obiektywnie, do którego należy dobro, piękno, Bóg. Według Viktora

Frankla (1984) samotranscendencja to właśnie przekraczanie granic własnego „ja”, które prowadzi do odkrycia istoty swego człowieczeństwa. Być człowiekiem, to znaczy być skierowanym na coś lub na kogoś, być oddanym dziełu, któremu się poświęcam, człowiekowi, którego kocham, lub Bogu, któremu służę i którego czczę. Samorealizacja jest osiągalna jedynie jako skutek samotranscendencji. Aby można było mówić o rozwoju, człowiek nie może ulec impulsom samorealizacji, którymi, zdaniem Frankla (2002), kieruje raczej zasada przyjemności związanej z aktualizacją tego, co potencjalne w organizmie. Dążenie do samorealizacji jest w konsekwencji hołdowaniem dążeniu do przyjemności, co w następstwie prowadzi do pustki egzystencjalnej, niespełnienia człowieka jako osoby. Proces rozwoju osobowości przejawia się na wiele sposobów. Człowiek o osobowości dojrzałej zna siebie, swoje zalety, talenty, a także braki i słabości. Jest świadomy swojej odrębności i inności. Czuje się odpowiedzialny za siebie i innych. Przejawia otwartość na innych, na Boga, a także na nowe wyzwania i pozytywnie je ocenia. Towarzyszy mu dojrzałość emocjonalna, która przejawia się brakiem nadmiernej reakcji na bodźce wpływające ze sfery popędowej (Jung 1982; Allport 1988).

W procesie rozwoju osobowości i religijności zmiana stanu jakiegś funkcji w danym czasie nie jest jedyną formą zmiany rozwojowej. Należy uwzględnić również zmiany człowieka uwarunkowane sytuacyjnie. Badacze zwracają uwagę na wielkie oddziaływanie sytuacji życiowych na rozwój człowieka i kształtowanie się jego osobowości i religijności. Osobowość i religijność zmieniają się nie tylko w czasie, ale również w zależności od sytuacji, wydarzeń życiowych, warunków środowiskowych (Allport 1988; Trempała 2000). Takim przykładem mogą być wydarzenia o charakterze losowym, traumatycznym, np. nagła śmierć kogoś ukochanego w rodzinie, nieuleczalna choroba żony, strata dziecka. Może być nim także nadmierne przesilenie wykonywaną pracą, co w ostateczności może prowadzić do załamania psychicznego, kryzysu religijnego.

Analiza literatury ujawnia brak szczegółowych badań dotyczących związku osobowości z religijnością oraz ukazania jego ważnej roli w życiu indywidualnym i społecznym pielęgniarek i kobiet, które doznały poronienia. Stąd w niniejszej pracy podjęto próbę ukazania związku takich aspektów osobowościowych, jak samoocena, satysfakcja z życia

i z pracy, sens życia, obraz siebie z przeżyciem religijnym obecności Boga i nieobecności Boga w życiu kobiet, które podejmują pracę w służbie zdrowia jako pielęgniarki. Niekiedy ich praca jest niedoceniana. Są narażone na przepracowanie, wypalenie zawodowe, co często jest widoczne w ich postawie życiowej (Zwoźniak, Kupcewicz 2014; Vermeir i in. 2017). Postanowiono także ukazać związek wybranych aspektów religijności z takimi wymiarami osobowości, jak samoocena, poczucie sensu życia oraz niepokój i lęk u kobiet, które straciły dziecko wskutek poronienia. Poronienie jest traumatycznym wydarzeniem. Kobietom tym często towarzyszy wycofanie się z życia społecznego, zaniżona samoocena, niepokój i lęk. Ze stratą dziecka wiązą się także pewne zmiany w zachowaniu i życiu religijnym tych kobiet (Thearle i in. 1995; Mroczkowska 2011).

W pierwszym rozdziale prezentowanej pracy zostaną ukazane wybrane aspekty rozwoju osobowości człowieka. Skupiono się na tych aspektach osobowości, które odnoszą się do życia indywidualnego i zawodowego pielęgniarek oraz kobiet, którzy doświadczyły traumatycznych zdarzeń związanych z poronieniem. Rozdział drugi przedstawi wybrane elementy religijności chrześcijańskiej, dotyczące religijności osób wierzących i praktykujących. W trzecim rozdziale zostanie zaprezentowany związek osobowości z religijnością w życiu pielęgniarek. W czwartym rozdziale zaś – związek wybranych aspektów religijności z osobowością w życiu kobiet po doświadczeniu poronienia, a także w grupie kobiet, które nie doświadczyły poronienia. Stanowią one grupę kontrolną. W ostatnim, piątym rozdziale, zostanie przedstawiona analiza i synteza wyników oraz ich psychologiczno-pastoralne zastosowanie. Zakończenie pracy będzie stanowić dyskusja na temat wyników, wnioski oraz bibliografia.

Podziękowanie należy się Paniom, które wzięły udział w badaniu i bez których ta książka nie mogłaby powstać. Dziękuję również Paniom Jolancie Jakubek i Marioli Stachurze za pomoc w zorganizowaniu i przeprowadzeniu badań.